ОБЩИНА СЛИВЕН

РЕГИОНАЛНО УПРАВЛЕНИЕ НА ОБРАЗОВАНИЕТО – СЛИВЕН

НАРОДНО ЧИТАЛИЩЕ„ЗОРА 1860” СЛИВЕН

Ученически конкурс поп повод 140 от Освобождението на Сливен

Участие на сливенци в Руско-турската война (1877-1878)

РЕФЕРАТ

Автор: Иван Тенев,

ученик от XII клас на ПХГ „Дамян Дамянов” – Сливен

СЛИВЕН

2017

СЪДЪРЖАНИЕ:

I. Увод……. с. 3

II. Сливен в плановете на руското и турското военно командване и стратегическото значение на региона за двете воюващи страни ...……..... с. 4

III. Положението на мирното население в Сливен по време на Руско-турската война (1877-1878) ……. с. 5

IV. Участие на Панайот Хитов в Руско-турската война (1877-1878), дейност по организиране на чети и разузнаване за руската Дунавска армия ……..... с. 9

V. Сливенци и Българското опълчение ……...…….. с. 13

V – 1. Опълченци от Сливен ……... с. 13

V – 2. Участие на архимандрит Амфилохий Михайлов в Руско-турската война (1877-1878) …….. с. 14

VI. Разузнавачи и водачи на руските войски от Сливен ……... с. 16

VII. Обобщение ……... с. 17

VIII. Резюме ……. с. 17

IX. Приложения ……. …. с. 18

X. Справочен апарат …… с. 20

I. Увод

В съвременната българска историческа наука Руско-турската война от 1877-1878 г. е обект на различни историографски интерпретации. По отношение на мотивите на Руската империя да започне нова военна кампания на Балканите, относно военните планове и стратегическите грешки на руското командване във възлови моменти от войната съществуват множество изследвания и публикации. На въпроса доколко Русия преследва свои завоевателни имперски интереси на Балканите или аргументира действията си с тежкото положение на българския народ под османска власт и отказа на Османската империя да изпълни решенията на Великите сили, взети колективно на Цариградската посланическа конференция от 1876-1877 г., все още не е даден задоволителен и общоприет отговор.

Неоспорим факт обаче е активното българско участие в тази война. Чрез своите действия българският народ показва, че е равноправен субект в международната политика и че сам е творец на своето бъдеще. Участието на българи на страната на руската Дунавска армия се осъществява на различни равнища – Българското опълчение, което понася едни от най-тежките сражения по време на войната, десетки чети, изпълняващи разузнавателни, помощни, охранителни и други функции, икономическа, медицинска и други видове помощ. Като обща черта на всички видове участие на българи във войната може да се посочи стремежът им към отхвърляне на чуждата османска власт и постигане на така желаната политическа свобода, с което българското участие в Руско-турската война 1877-1878 г. представлява естествено продължение на национално-революционните възрожденски традиции.

Сливен не прави изключение в тази обща картина. Градът на стоте войводи има натрупана многогодишна революционна практика и утвърдени и авторитетни имена в националноосвободителните борби. Неслучайно стратегическото местоположение отрежда Сливен да бъде център на II революционен окръг по време на Априлското въстание, с което градът получава функции на един от четирите в българските земи ръководни въстанически центъра. Но освен важното местоположение принос за отдаденото доверие към Сливен през 1876 г. има и неговото население със своите нетърпимост към чуждата власт и борчески дух. Макар и в по-малка степен спрямо други въстанали райони, през 1876 г. жителите на Сливен и околните села, с присъщото си революционно съзнание, доказват, че са непримирими родолюбци и борци за свободата на своето Отечество.

Само година след погрома на Априлското въстание богатият революционен опит на сливенци намира израз и по време на Руско-турската война (1877-1878). Именно тогава будни жители на Сливен разгръщат своите сили и потенциал в помощ на руската действаща армия, с което неминуемо допринасят за крайния изход на войната.

Не на последно място е редно да се направи уточнението, че настоящата разработка не претендира за крайна изчерпателност по темата. Следващите страници представляват опит да се систематизира и обобщи наличният документален материал по разглеждания въпрос.

II. Сливен в плановете на руското и турското военно командване и стратегическото значение на региона за двете воюващи страни

Преди да се разгледа прякото участие на сливенци в Руско-турската война (1877-1878) е необходимо да се изясни мястото и ролята на град Сливен в стратегическите планове на двете воюващи страни – Русия и Османската империя. Това определя досега на сливенци с двете воюващи армии, което е фактор за тяхното участие във войната.

Съгласно първоначалните планове на Русия за водене на военни действия в българските земи, руският военностратегически проект предвижда разширени и настъпателни действия в направление Свищов – Търново – Стара Загора – Одрин – Цариград. Този план, съставен от ген. Николай Обручев, цели да принуди Османската империя да капитулира като признае руските завоевания на нейна територия. Руският план за водене на война, разбира се, се определя от политическите цели на Петербург: засилване на руското влияние на Балканите чрез даване на политическа автономия на българския народ. Според Обручев с този план „може действително да се сломи турското владичество и да се получи здрав мир, решаващ един път завинаги нашия спор с тях (турците) за балканските християни …”.[1]

Видно е, че Сливен и неговият район не попадат в главния обсег на действие на руската армия на Балканите по първоначалния военен план. Това се обяснява с географското местоположение на града - Сливен остава на изток от предвидената посока на главното руско настъпление, което обаче го прави важна база за командването на турската армия с оглед отбраната на източностаропланинските проходи и опазването им от руските войски, както и като изходна позиция за контранастъпление на север от Стара планина.

От своя страна, турското командване първоначално няма намерение да допуска руски войски на своя територия на юг от р. Дунав. Разчитайки на армията си от около 160 000 души на Балканите, Османската империя предвижда състредоточване на силни военни контингенти на северната си граница като мярка на противодействие на руските планове. Така османското военно командване възприема тактика на отбрана на границата по р. Дунав. Това е в пълно съответствие с обстановката, в която се намира тогава Османската империя.[2] В случай на проникване на руски части на юг от р. Дунав се предвижда те да бъдат изтощавани и да не бъдат допуснати да навлязат дълбоко в територията на Османската империя.[3] В такъв случай Сливен отново остава в тила на бойните действия. Според Симеон Табаков през лятото на 1877 г. в района на Сливен и Нова Загора се наминат турски войски в състав 17 батальона и 7 батареи.[4]

Освен като начална точка за евентуално контранастъпление на север от Балкана и за отбрана на проходите, турското командване цени Сливен и заради важните снабдителни връзки и комуникации със селищата от Дунавския вилает, които предлага.

Във връзка със страха на руските управляващи кръгове от създаването на нова антируска европейска коалиция и откритите действия на Англия срещу руските

---

[1] ***История на България***. т. VI (Българско възраждане 1856-1878), издание на БАН, С., 1987, с. 434.

[2] **Маринов, М., Хр. Узунов и колектив.** *Руско-турската освободителна война 1877-1878*. С., 1977, с. 47.

[3] **Маринов, М., Хр. Узунов и колектив.**, пос. съч., с. 47.

[4] **С. Табаков**, *Опит за история на град Сливен.* II том, С., 2002, с. 306.

планове за водене на война на Балканите между управляващите и военните в Русия възникват разногласия. Англия е категоричен защитник на териториалната цялост на Османската империя на Балканите, тъй като я счита за сигурна преграда срещу руското проникване в Средиземно море. В този смисъл Англия заявява на Петербург, че намесата й на страната на Османската империя трябва да се смята за сигурна в случай, че Русия не ограничи обхвата на военните действия само до Стара планина. Ето защо се налага идеята на княз А. М. Горчаков за т. нар. „малка" или „умерена" война до Стара планина. Тази мярка трябва да послужи за превенция срещу английска намеса и същевременно да представлява демонстрация на военна сила пред Османската империя, която да я принуди да изпълни решенията на Цариградската конференция.[5]

При провеждане на военна кампания само на територията на Дунавския вилает, както предвижда планът на Горчаков, Сливен отново остава извън обхвата на действие на руската армия. Това обаче не променя стратегическото значение, което османското командване му отдава.

Неуспехите на Западния руски отряд при Плевен от лятото и есента на 1877 г. карат руското командване да се съмнява в успешния завършек на войната. В хода на военните действия се стига до превземането на Плевен от руските войски, което им позволява да подновят настъпателните си действия. Идеята на Горчаков е изоставена и руското командване отново възприема първоначалния план на Обручев.

Местоположението на Сливен определя ролята му по време на Руско-турската война (1877-1878). Докато за руското военно командване Сливен не е една от първостепенните позиции, които е нужно да се овладеят по главното направление към Цариград, османските военни правилно оценят предимствата на града и той присъства в плановете им както за отбрана на старопланинските проходи, така и като потенциална база за контранастъпление на север.

III. Положението на мирното население в Сливен по време на Руско-турската война (1877-1878)

Военновременната обстановка в Сливен до голяма степен предопределя участието и активността на сливенци по време на войната. Присъствието на редовни и нередовни турски войски и население в града значително затруднява провеждането на всякакви действия в подкрепа на руската армия.

Сравнително пълни сведения за положението на българското население в Сливен по време на войната 1877-1878 г. публикува д-р Симеон Табаков във втори том на **„Опит за история на град Сливен"**, отпечатан за пръв път през 1924 г. За събитията в града през есента и зимата на 1877 г., както и за дейността на Временното руско управление в Сливен данни посочва и деецът на националноосвободителното движение Михаил Греков (1847-1922) в своите спомени.[6]

От началото на военните действия през Сливен редовно преминават османски войски. Българското население е задължено да им оказва съдействие и да се грижи за

[5] **Косев, К., Ст. Дойнов**. *Освободителната война 1877-1878 и българската национална революция.*, С., 1988, с. 125-126.

[6] ***Освобождението 1878 – Спомени***. Сборник, посветен на 110-годишнината от Освобождението на България 1878, С., 1989, с. 684-690.

издръжката им. По този повод Симеон Табаков публикува на страниците на втори том на своя труд спомени на баща си Хаджи Киро Маринов Табака: „През май (1877 г.) се издаде едно царско повеление за събиране на доброволци от всяка народност. […] Тези храбри (доброволци[7]) беснееха, както искаха, без да им рече нещо правителството. Грабеха, биеха хората, а най-вече бакалите, като вземаха ракия и хляб, без пари и навред в града. Тези доброволци беснееха около 25 дни и заминаха за войната.”.[8] Бездействието на османската административна власт в Сливен пред грабителските действия на башибозука е видно за българите и ги убеждава, че макар Сливен да остава встрани от бойния театър, ужасите на войната няма да го подминат. „През тези времена данъци връз данъци, пари за дрехи на войската, пари за волна помощ […]. От друга страна, обири и убийства от турците вред, а най-вече по селата. На юний 27, в понеделник, пристигнаха в Сливен няколко фамилии турци бежанци, които казваха, че били от три каази из Търновско. След това цяла неделя слизаха турци от Балкана. Във вторник (28 юний) пристигна черкезка конница […].”[9] По този начин Хаджи Киро Маринов Табака описва положението на българското население в Сливен, посочвайки беззаконията и яростта на османците, които българите са принудени да понасят.

Неочакваното преминаване на Стара планина от Предния отряд на ген. Гурко през лятото на 1877 г. стряска турското командване, което се опасява от насочване на руски войски към Сливен. Превземането на града означава за турското командване прекъсване на съобщенията на Одрин с Казанлък и с гарнизоните на север от Стара планина.. Според плана на ген. Гурко Предният отряд трябва да превземе първо Нова Загора и Сливен, а след това Казанлък и Шипка. За изпълнението му са изпратени войски през Елена и Беброво за Сливен. Съгласно рапорта на турския валия в Одрин, че руски части се движат към Сливен, турският военен щаб изпраща два батальона войска към града.[10] След като Предният отряд преминава Стара планина през Хаинбоаз и навлиза в долината на р. Тунджа, на 3. юли 1877 г. кавалерийски отряди са изпратени в три посоки: към Казанлък, към Нова Загора и към Сливен. 26-ти казашки полк, командван от барон Корф, се насочва към Сливен, но е посрещнат от башибозук и черкези при с. Оризари. Това не позволява на руските войски да достигнат града.[11] В спомените си Хаджи Киро Маринов Табака отразява сражението: „В неделя на 3 юлий стана битка при селото Оризари. Турците бидоха съвсем разбити. В понеделник, 4 юлий, турци взеха да горят селата и да ограбват и убиват де кого срещнат по пътя…”. [12]

На 4 юли турските войски в Сливен, изплашени от приближаването на руски части, започват разграбване на града и жестока разправа с местното българско население. Наред с това обаче местната османска власт в лицето на мутесарифина Рефи ефенди и градоначалника Мустафа ага дезертира от постовете си. Така в Сливен се установява положение на безвластие. Това позволява на турските войски безпрепятствено да извършват грабежи и убийства. Положението на българите в града

[7] В цитирания отказ под „доброволци” се има предвид нередовната турска войска башибозук.
[8] **С. Табаков**, *Опит за история на град Сливен*. II том, С., 2002, с. 303.
[9] **С. Табаков**, пос. съч., с. 303.
[10] **С. Табаков**, *Опит за история на град Сливен*. II том, С., 2002, с. 305.
[11] **С. Табаков**, пос. съч., с. 305.
[12] ***Материали по история на сливенски окръг***. I том, Сливен, 1982, с. 17-18.

се утежнява още повече с пристигането на Реуф паша с редовна турска войска. Симеон Табаков отнася идването му в Сливен в края на юли и посочва целта на този ход – да предпази града от евентуално руско настъпление през Стара планина.[13]

Действията на Предния отряд през юли остават концентрирани около Стара и Нова Загора, с което Сливен остава под контрола на османските войски. В средата на септември във връзка с усложнените военни действия в Сливен е обявено военно положение. Анонимен кореспондент на „Daily News" отбелязва: „Сливен, един от цветущите и благосъстоятелни градове, които бяха гордостта на българите, до идването на русите се намирал в ужасно положение."[14] Същият източник говори за идването на Сюлейман паша в Сливен, който пребивава в града за кратко през юли.

Във връзка с ужасите, които българското население е принудено да понася вестник „Daily News" публикува дописка с дата 26. декември 1877 г., дадена от сливенеца Добри П. Минков, в която се известява, че „Градът Сливен представлява ужасно зрелище. Повече от 5000 жени и деца, дошли от околните разорени български села, се скитат из улиците голи и боси, просят милостиня и мрат от глад и от студ. Затворите са пълни с невинни българи и всеки ден бесят от тях по половин дузина. Откакто Сюлейман паша мина през Сливен, не по-малко от хиляда души затворници са били обесени всред бял ден. В самия ден на заминаването му по негова заповед се обесиха 25 души наведнъж, наредени в улиците, през които щяха да минат войските му.".[15] Обект на турската разправа стават по-състоятелните сливенски търговци и по-влиятелните българи, които без провинение могат да бъдат убити освен ако не заплатят откуп за живота си на председателя на военния съвет в Сливен Садък бей.[16]

Беззащитното българско население търси опора в църковния си глава митрополит Серафим Сливенски. Още на 6. юни 1877 г. той пише писмо до екзарх Йосиф, в което известява за тегобите, налагани на българите в Сливен.[17] Явявайки се пред Садък бей, той го моли да спре убийствата и беззаконията над българското население. Привидното обещание на бея дава надежда за край на зверствата, но противно на очакванията, още същия ден десет българи са обесени. Според Йордан Д. Йорданов, секретар на Сливенска митрополия, от 20. юли до 15. ноември 1877 г. в Сливен са обесени общо 268 българи, повечето бежанци от околните села.

Един от върховете на агресивните турски действия в Сливен е арестуването и депортирането на двадесет и четирима градски първенци в Цариград. Това се случва на 12. декември 1877 г. Чрез тези крайни действия турските войски се стремят да не допуснат надигане на българското население в подкрепа на руската армия, ръководено от въпросните първенци.[18] Въпреки тези мерки, според местния краевед Васил Дечев, българи и турци сключват споразумение за взаимна защита от башибозук и руски войски.[19] Арестувани и отведени в Цариград са и шестима членове на абаджийския

[13] **С. Табаков**, пос. съч., с. 308.
[14] **С. Табаков**, пос. съч., с. 308.
[15] ***Материали по история на сливенски окръг***. I том, Сливен, 1982, с. 19-22.
[16] **С. Табаков**, *Опит за история на град Сливен*. II том, С., 2002, с. 311.
[17] ***Материали по история на сливенски окръг***. I том, Сливен, 1982, с. 15-16.
[18] **С. Табаков**, пос. съч., с. 312.
[19] **Вестник *„Сливенско дело"***. бр. 25 от 28.02.1978 г., с. 2-3.

еснаф.[20] Според Михаил Греков османските власти си служат с тази предпазни действия и за да не им се налага да ангажират крупни военни сили за пазене на населението в Сливен. Подобна мярка налагана и в други градове на Тракия.[21]

В края на декември става ясно, че преминаването на руската армия през Стара планина е факт. Започва повсеместно изтегляне на турските части на юг. В Сливен отстъплението им е съпроводено с опожаряване на централната и търговската част на града. На 27. декември турските части в Сливен получават заповед за изтегляне.[22] На 30. декември почти цялото турско, еврейско и арменско население от града бяга към Одрин.[23] На 31. декември 1877 г. е опожарена Сарашката чаршия (гордостта и икономическият паметник на Сливен), а на 1. януари 1878 г. – клуцохорското училище. Освен тях на огън са предадени около 100 къщи и занаятчийски работилници. В центъра на града изгарят Бакалската и Еминиджийската чаршия, т. нар. Абапазар и библиотеката на Българското благодетелно читалище, а заедно с нея и много ръкописи и книги на д-р Ив. Селимински, които са дарение на Сливенската библиотека. Пожарите са съпроводени с масово бягане на българи извън Сливен, които търсят спасение в Балкана. Михаил Греков научава за тези събития от очевидци, тъй като по това време не се намира в Сливен. Той ги предава по следния начин: „Още на 1 януарий 1878 г. се пръснал слух за идването на руските войски за Сливен, а на 2-ро и 3-то число сливенското българско население, заплашвано от турците, избягало в планината скришом нощно време, за да спаси живота си, като ценните дребни работи ги изпокрило".[24] Интерес предизвиква фактът, че репресиите на властите засягат и мирно турско население, което също напуска града. Изтеглянето на турската войска завършва с взривяването на барутния склад в края на града. Това е окончателният знак за напускането на града от турски войски.

След падането на Плевен към Сливен се отправя сформираният Ляв страничен отряд, командван от генерал Едуард Делинсхаузен. Той преминава при зимни условия проходите Твърдишки и Демиркапия (Вратник). На 4./16. януари 1878 г. драгуните от 13-ти драгунски полк, командвани от майор Кардашевски, влизат в почти обезлюдения град. М. Греков предава събитията: „Този ден – 4 януарий – е знаменателен за гр. Сливен, защото тогази дойдоха руските войски, предвождани от майор Кардашевский. Градът получи своята политическа свобода, гражданите от планината се върнаха на своите пепелища, заловиха се за мирна работа.".[25] На другия ден – 5./17. януари в града влизат и части от 26-ти Донски казашки полк, начело с полковник Н. Я. Бакланов. Образувана е временна комисия начело с митрополит Серафим, която подготвя посрещането на основните руски части. Взето е решение да бъдат посрещнат тържествено на края на града в местността „ Харманите", където е издигната арка.

---

[20] **С. Табаков**, пос. съч., с. 314.

[21] ***Освобождението 1878 – Спомени***. Сборник, посветен на 110-годишнината от Освобождението на България 1878, С., 1989, с. 684-690.

[22] **Вестник *„Сливенско дело"***. бр. 25 от 28 02.1978 г., с. 2-3.

[23] **Пак там**.

[24] ***Освобождението 1878 – Спомени***. Сборник, посветен на 110-годишнината от Освобождението на България 1878, С., 1989, с. 685.

[25] **Пак там**, с. 686.

Тежкото положение на българското население в Сливен не му позволява да окаже активна подкрепа на руската армия. Засиленото турско военно присъствие и отдалечеността на руските войски предопределят тежките трудности и агресията, които сливенци понасят по време на Руско-турската война 1877-1878 г. Но въпреки тези утежняващи обстоятелства, налице са достатъчно примери за родолюбие и жертвоготовност на българи от Сливен, които несъмнено са повод за национална гордост и преклонение.

IV. Участие на Панайот Хитов в Руско-турската война (1877-1878), дейност по организиране на чети и разузнаване за руската Дунавска армия

Несъмнено един от най-заслужилите дейци на националноосвободителното движение, опитен войвода и отличен познавач на Балкана, Панайот Хитов се явява едно от главните действащи лица, които сътрудничат на руската Дунавска армия по време на войната от 1877-1878 г. Твърде ценен от руското командване, революционерът дава своя принос за развоя и крайния изход на войната чрез разностранна дейност, която служи за нагледен пример за родолюбието на сливенци и безстрашието им в името на Отечеството.[26]

Необходимостта да се създадат условия за по-голяма инициативност на руските войски налага разгръщането на разузнавателна дейност в българските земи. Още в плановете на ген. Обручев е предвидена такава по време на военните действия, за да се избегнат нежеланите изненади от противника.[27] Преминаването на р. Дунав от руските войски е предшествано от организиране на широкомащабна разузнавателна дейност. За целта руският полк. П. Д. Паренсов е назначен да организира военното разузнаване на Дунавската армия, в което активно участие се очаква да вземе и българското население. Паренсов работи по привличането на българи за преводачи и познавачи на местния терен, които да служат като водачи на руските войски.[28] Установено е сътрудничество между руските войски и Българското централно благотворително общество (БЦБО) в Букурещ, което дава препоръки за способностите на Панайот Хитов, който от март 1877 г. се намира в Белград. Паренсов решава да го вземе в Букурещ като свой помощник. Хитов пристига там на 14. април 1877 г. Съгласно предварителните проучвания, известният български войвода е сред фигурите, на които се възлагат едни от най-важните задачи при събирането на военнотактическа информация.[29] Той започва да издирва българи, които да служат за преводачи, водачи и т. н. Три дни по-късно в свой рапорт до началник-щаба на действащата армия А. А. Непокойчицки Паренсов пише: „Получавайки достоверни сведения за ползата, която може да донесе на нашите войски българинът Панайот Хитов със своите знания за проходите в Балкана […], се

[26] **Ил. Тодев**, *Кой кой е сред българите XV-XIX век*. С., 2000, с. 284.; **Г. Георгиев**, *Освободителната война 1877-1878*. (Енциклопедичен речник), С., 1986, с. 173.

[27] **Косев, К., Ст. Дойнов**, *Освободителната война 1877-1878 и българската национална революция*. С., 1988, с. 124.

[28] **Г. Георгиев**, пос. съч., с. 127.

[29] *„**Панайот Хитов и българското националноосвободително движение”*** – сборник с материали от Национална научна конференция, проведена в Сливен през 2002 г., Сливен, 2005, с. 245.

реших да го изпиша от Белград; сега той се намира тук (в Букурещ) заедно с двама други българи: Начович и Черковски…”.[30] За изпълнение на задачите си войводата дори посещава Галац и Браила, където се среща с Желью войвода.[31]

За дейността на П. Хитов в Румъния до форсирането на р. Дунав от руските войски (15/27. юни 1877 г.) са налични твърде малко сведения. В спомените си Паренсов отбелязва, че Хитов заедно с група български разузнавачи придружава руския офицер Д. С. Нагловски и неговата военноинженерна група до р. Дунав за определяне на най-подходящото място на десанта.[32] В изложение на Хитовия четник Михал Николов се вижда, че войводата започва подготовка на чета още преди преминаването на р. Дунав.[33] В запазени документи и материали на негови четници се посочват имената на някои от тях – Цонко от Котел, Кара Матю от Разград, Недялко Цоцков от Сливен, Ангел Попович от Враца и други.[34]

След навлизането на Дунавската армия на територията на Османската империя и разделянето й на три отряда П. Хитов действа в състава на Предния отряд. След бързо напредване на юг войските на ген. Гурко достигат до Балкана. Тъй като Хаинкьойският проход (днес Проходът на Републиката) се смята от турското командване за непроходим, той остава слабо защитен само около село Хаинето (днес град Гурково). Именно поради това руското командване избира да премине на юг през него. За целта ген. Гурко и полк. Г. И. Бобриков (един от ръководителите на разузнавателната дейност на руската действаща армия) се срещат с Панайот Хитов и получават от него ценни сведения за възможностите по преминаването на прохода, състоянието на пътищата и мостовете в прохода, топографските особености и евентуалните опасности.[35] Тези сведения улесняват щаба на руската армия при изработването на тактика за по-бързото и успешно придвижване дълбоко в турския тил на юг от Стара планина.

Заедно с това П. Хитов активно събира разузнавателни сведения за разположението, броя и придвижването на турските войски в Сливенско и Новозагорско, които донася на ръководителя на разузнавателната дейност на руската действаща армия полк. Н. Д. Артамонов.

На 6. юли 1877 г. той получава известие от Панайот Хитов за придвижване на турски войски в наблюдавания от него район. Според него по направлението с. Каябаш (дн. с. Скала) - с. Жеравна - с. Кипилово противникът не успява да съсредоточи свои резервни части. Освен това Хитов сочи, че три табора редовна османска войска се отправят от Карнобат за Сливен. Друго писмо до полк. Артамонов, изпратено три дни по-късно, се отнася да положението в Ямбол и някои южнобългарски градове. Според

---

[30] **К. Косев**, *Панайот Хитов. Живот и революционна дейност*. С., 2017, с. 183-184.

[31] ***„Панайот Хитов и българското националноосвободително движение”***, с. 246.

[32] **К. Косев**, пос. съч., с. 184; **Косев, К., Ст. Дойнов**, пос. съч., с. 215.

[33] **П. Хитов**, *Как станах хайдутин*. С., 1982, с. 320.

[34] ***„Панайот Хитов и българското националноосвободително движение”***, с. 247.

[35] ***История на Българите***. т. V – Военна история на българите от древността до наши дни, С., 2007, с. 326.; **Ив. Богданов**, *Епопея от подвизи и слава*. С., 1978, с. 70.; **Маринов, М., Хр. Узунов и колектив**. *Руско-турската освободителна война 1877-1878*. С., 1977, с. 177.; ***Сборник „Незабравим подвиг – някои аспекти на Руско-турската война 1877-1878 и освобождението на България”*** (издание на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”), Велико Търново, 1980, с. 60.

П. Хитов в Ямбол и околността му няма струпване на турски войски, но в Сливен, Нова Загора и други градове в Тракия има разположени около 11 000 войници и няколко артилерийски батареи. В друго донесение на П. Хитов, изпратено от Елена, се чете: „… по пътя от Стара река към Сливен има 800 души зебеци, от които в Демир капия се намират 200 с оръдия на укрепленията.”.[36] Въз основа на сведенията на български разузнавачи в района с. Шипка – с. Мъглиж – с. Хаинкьой – Нова Загора – Сливен руското командване има точна представа за разположението на противника.[37]

Освен със сведения войводата оказва и друга ценна помощ на руските войски. В спомените си за Руско-турската война 1877-1878 г. командирът на I бригада на Българското опълчение полк. Ф. М. де Прерадович отбелязва, че при преминаването на опълченците в състава на Предния отряд през Хаинбоаз той се среща с Панайот Хитов на 10. юли 1877 г. По това време войводата е назначен да ръководи група българи и казаци, които трябва да строят път, по който да преминават руските войски.[38]

В свои писма до Артамонов от 18. и 21. юли 1877 г. Хитов моли от името на жителите на Елена да се образуват български чети в помощ на руската армия.[39] За тази цел войводата се явява лично в Главната квартира в с. Горна Студена пред главнокомандващия руската Дунавска армия – великият княз Николай Николаевич, като го моли за разрешение да състави чета в помощ на руските войски.[40]

На 31. юли (12. август – нов стил) 1877 г. Панайот Хитов получава „свидетелство” от главнокомандващия, който „разрешил на предявителя Панайот Хитов да събере една чета от около 100 души за въоръжена защита на независимостта на своя народ.”.[41] На 18. август в Търново е образуваната чета от около 120 доброволци под командването на Панайот Хитов, която обикаля и охранява района на прохода Хаинбоаз. Четата трябва да действа самостоятелно и да доставя сведения на руската армия. Тя се задължава да не вдига оръжие срещу беззащитно турско население.[42] За това се съди от писмо на Артамонов до старейшините на българските села, в което се казва, че по заповед на главнокомандващия трябва да оказват помощ и съдействие на руските войски чрез поправяне на пътища, доставяне на инструменти и материали като П. Хитов трябва да им предаде това.[43] С това войводата изпълнява функциите на посредник между населението и руската армия с цел координиране на действията им. От друг документ на действащата армия се вижда, че той е командирован в различни места на Дунавския и Одринския вилаети като му се оказва съдействие.[44]

В допълнение на всичко дотук изложено трябва да се отбележи още, че Панайот Хитов работи за организирането на българите доброволци и създаването на други чети

---

[36] **Т. Тончев**, *Свободата на България*. С., 1977, с. 264.

[37] **Косев, К., Ст. Дойнов**, пос. съч., с. 231-233.; ***Сборник „Незабравим подвиг – някои аспекти на Руско-турската война 1877-1878 и освобождението на България”*** (издание на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”), Велико Търново, 1980, с. 64-65.

[38] Виж **Приложение № 1**.; ***„Панайот Хитов и българското националноосвободително движение”***, с. 248.

[39] Виж **Приложение № 2**.

[40] **К. Косев**, *Панайот Хитов. Живот и революционна дейност*. С., 2017, с. 186.

[41] Виж **Приложение № 3**.

[42] **П.Хитов**, *Как станах хайдутин*. С., 1982, с. 320.

[43] Виж **Приложение № 4**.

[44] **П. Хитов**, пос. съч., с. 320.

в Еленския балкан през лятото на 1877 г.[45] Освен четата на Хитов в района между селата Мийковци и Папратливо действа четата на Христо Коев (около 100 души).[46] Войводата Йордан Ненчов начело на своята чета, съставена от 44 доброволци, действа около селата Черешовци и Кринковци.[47] Заедно с посочените отряди в района извършват действия и четите на Христо Николов - Сарандито, Димитър Коев, братята Дойчо и Никола Койчови (техният отряд наброява около 120 души и охранява пространството между с. Марян и с. Мийковци), Христо Джуров и други като числеността на четите в Еленския балкан достига около 1000 души.[48] Общата задача на всички чети е регламентирана в специална инструкция на полк. Артамонов, в която се казва, че българските чети трябва да следят неприятелските войски, да събират информация за броя им, вида войска („низами или мустафъзи"), наличие на артилерия и други. При научаване на важни данни ръководителят на четата е задължен да състави писмен рапорт, който да изпрати на руското командване.[49] Хитов е обявен за Главен войвода на всички образувани чети.

Неговата чета се ползва с голям авторитет сред руската армия. Водена от опитния сливенски войвода, тя непрекъснато безпокои противника, лишава турската армия от храни, защитава мирното население от нападения на башибозуци и редовно събира и донася на руските офицери важни сведения относно числеността, въоръжението и разположението на турските войски. В своите спомени полк. де Прерадович отбелязва: „Целта на четите е да безпокоят неприятеля, да откарват добитък, с една дума да нанасят на турците вреда. От тези чети, които често влизаха в бой със значителни черкези и башибозушки групи, с особена известност се ползваше четата на Панайот, с когото се запознах в Хаинкьой.".[50]

Падането на Плевен (10/22. декември 1877 г.) позволява на руските войски да подновят настъплението си на юг като пренесат бойните действия в Тракия. По това време някои руски части вече се готвят да преминат Стара планина въпреки затруднените зимни условия на придвижване. Поради това Панайот Хитов е извикан в с. Баевци при ген. Ф. Ф. Радецки, за да помогне в предстоящото преминаване на Балкана. Войводата е включен в XVI пехотна дивизия под командването на ген. М. Д. Скобелев, на който оказва помощ в прехода на войските през Химитлийската пътека.[51]

Отново през декември при преминаването на прохода Шипка от Южния отряд на ген. Ф. Ф. Радецки Хитов проучва с четата си района край едноименното село.[52]

На 5./18. януари 1878 г. след 20-годишна емиграция Панайот Хитов начело на шест дружини влиза откъм местността Селището в току-що превзетия от руските войски Сливен. Въпреки това обаче той продължава дейността си.

---

[45] **Т. Тончев**, *Свободата на България*. С., 1977, с. 271.
[46] **Г. Георгиев**, пос. съч., с. 101.
[47] **Г. Георгиев**, пос. съч., с. 112.
[48] ***История на България*.** т. VI (Българско възраждане 1856-1878), издание на БАН, С., 1987, с. 452.; **Маринов, М., Хр. Узунов и други**, пос. съч., с. 180-181.
[49] **К. Косев**, пос. съч., с. 187.
[50] **Де Прерадович**, *Спомени за Руско-турската война 1877-1878*. С., 1977, с. 105.
[51] **К. Косев**, пос. съч., с. 190-191.
[52] ***Сборник „Незабравим подвиг – някои аспекти на Руско-турската война 1877-1878 и освобождението на България"*** (издание на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий"), Велико Търново, 1980, с. 69.

Териториалният обхват на действията на четата не се ограничава само в Еленския балкан. През януари 1878 г., както пише по-късно опълченецът Лазар Филипов, четата на П. Хитов взема участие в сражения с башибозушки банди заедно с III опълченска дружина в Котленския балкан около селата Садово и Испулии (дн. с. Бероново): „… На другия ден (23. януари 1878 г.) сутринта запалихме няколко къщи в това село (с. Кадърфаклии – дн. с. Везенково) и отстъпихме към с. Медвен. Като минахме покрай селото Садово, видяхме, че то както и селото Испулии […] горяха, но тук бяха се постарали други, за първото котленци и медвенци, а за второто, както казваха те, дядо Панайот със своята чета.”.[53] Съвместна акцията по разпръскване на башибозушки банди три дни по-рано (20. януари 1878 г.) отново е дело на I, III опълченска дружина и четата на П. Хитов, действайки съгласувано с тази на Желью войвода, която действа в Източна Стара планина.[54] Освен това, четата на П.Хитов води сражения и в местностите Илаков рът, Чаталдере, Черешов дял и други.

За активното си участие в Руско-турската война, за проявени умения, смелост и вярна служба Панайот Хитов получава от руския Генерален щаб специално благодарствено писмо и два ордена като потвърждение на големите си заслуги.[55]

Чрез участието си в Руско-турската война 1877-1878 г. Панайот Хитов получава възможност да разгърне революционния си опит и организаторски умения в подкрепа на руската армия. Неговата дейност значително улеснява действията на руските войски, което води до ускоряване края на войната и нейния победен изход.

V. Сливенци и Българското опълчение

Българското опълчение трябва да се счита за най-яркия елемент от участието на българи в Руско-турската война 1877-1878 г. Въоръжени и подготвени от руското офицерство, българските опълченци са включени в състава на Предния отряд на ген. Гурко и вземат участие в едни от решаващите сражения по време на войната като с безпримерния си героизъм недвусмислено доказват, че българският народ напълно заслужава своята политическа свобода, която добива с цената на кръвта си.

V – 1. Опълченци от Сливен

Въпреки тежкото положение на населението в Сливен, много българи от този град не се примиряват и не чакат идването на руските войски в града си, а вземат активно участие във военните действия в състава на Българското опълчение. Преобладаващата част от опълченците имат натрупан боен опит, тъй като преди това вземат участие в Априлското въстание и Сръбско-турската война от 1876 г.

Конкретно за Сливен се знае, че около 70 души (според някои изследователи броят им достига до 90 души), които са родом от Града на стоте войводи, стават опълченци. Те са разпределени неравномерно в общо дванадесетте дружини и

[53] ***Освобождението 1878 – Спомени***. Сборник, посветен на 110-годишнината от Освобождението на България 1878, С., 1989, с. 277.
[54] **Г. Георгиев**, *Освободителната война 1877-1878*. (Енциклопедичен речник), С., 1986, с. 36.; **Ив.Богданов**, пос. съч., с. 232.; Виж **Приложения № 5 и № 6**.
[55] Виж **Приложение № 7**.; **П. Хитов**, пос. съч., с. 320

преминават през целия боен път на Опълчението.[56] Повечето от тях са на средна възраст 20-30 години и са грамотни. Някои от тях се отличават в сраженията като съответно получават награди от руското командване. Такъв е случаят с опълченеца от II дружина Георги Василев Добрев, за проявена храброст при участието си в боевете при Стара Загора, Шипка и Шейново получава Георгиевски кръст IV степен. Аналогичен е случаят с Панайот Люцканов Василев, който последователно е опълченец в XII, X и V дружина. Той се сражава при Шейново и с. Тича, за което също получава Георгиевски кръст IV степен.[57]

Част от опълченците от Сливен са участници в националноосвободителното движение и в четата на Стоил войвода по време на Априлското въстание, което показва, че те притежават познания и подготовка за водене на бойни действия. Един от тях е опълченецът от V дружина Михаил Стефанов, който също се сражава при Шейново и с. Тича. Това говори както за несломимото родолюбие на сливенци, така и тяхната воля за свобода.

Тъй като не са известни имената на всички опълченци родом от Сливен, проучванията по темата продължават. Въпреки това, не липсват имена на опълченци от Сливен, които се прославят по време на войната. За такъв може да се посочи д-р Иван Панов (Карапанчев), който е лекарят на V опълченска дружина. Роден през 1834 г. в Сливен, ученик на Сава Доброплодни, по-късно той учи в Одеса и Москва, където през 1868 г. завършва медицина. По време на Руско-турската война 1877-1878 г. постъпва като лекар в Българското опълчение и участва в боевете при Стара Загора, Шипка и Шейново. След Освобождението е военен лекар, директор на Военно-фелдшерското училище в София.[58] Могат да бъдат посочени още много подобни имена на заслужили дейци за извоюване на българската свобода от Сливен, както на много опълченци от Града на стоте войводи, които се сражават или дават живота си в името на Отечеството. Достатъчно ще бъде да се споменат имането на някои от тях: Никола Маринов Гарджев от II дружина[59], Димитър Тодоров Сяров от I дружина, който доживява до 1897 г. (паметна плоча, която указва къде се намира родната му къща, може да бъде видяна на ул. „Шипченска епопея"), Константин Генчев Матеев, който участва в IV и X дружина, Димитър Петков Вълков, Иван Николов Комитов, Васил Добрев (един от преводачите на Опълчението) и още десетки други герои, които воюват за бъдещите поколения българи, подтикнати от пламъка на родолюбието, който гори в съзнанието им.

V – 2. Участие на архимандрит Амфилохий Михайлов в Руско-турската война (1877-1878)

Наред с обикновените българи участие във войната от 1877-1878 г. вземат и много представители на българското и руското духовенство.

---

[56] ***Вестник „Сливен днес"***, брой № 3 от 14. 01. 2000 г.; ***Българското опълчение (Участници от Сливенска област в Руско-турската война 1877-1878 г.) – Юбилеен вестник на РИМ - Сливен и ДА – Сливен***, съставители: Мария Кирова и Росица Георгиева (РИМ – Сливен), Ради Радев (ДА – Сливен).

[57] **Пак там**.

[58] ***Българското опълчение (Участници от Сливенска област в Руско-турската война 1877-1878 г.) – Юбилеен вестник на РИМ - Сливен и ДА – Сливен***, съставители: Мария Кирова и Росица Георгиева (РИМ – Сливен), Ради Радев (ДА – Сливен).

[59] ***Вестник „Сливен днес"***, брой № 3 от 14. 01. 2000 г.

Един от тях е архимандрит Амфилохий Михайлов Хаджимаринов.[60] Роденият в Сливен потомствен свещеник произхожда от семейство с патриотични традиции[61] и е активен участник във формирането на Българското опълчение. Той е главният сред свещениците, осветили Самарското знаме в Плоещ на 6./18. май 1877 г. Заедно с търновския свещеник Петър Драганов (избран за свещеник на II опълченска дружина) извършва ритуала на освещаването като прочита над него победоносната молитва „Да възкръсне Бог и да се разпръснат неговите врагове" и го поръсва със светена вода.

За освещаването на знамето свидетелства кореспондентът на руския вестник „Всемирная илюстрация" Николай Каразин: „Знамето се донесе лично от кмета на Самара Кожевников и члена на градския съвет Алабин. […] Дружините стояха в гъсти колони на една линия. Тържествен молебен последва императорската команда „Батальони, на колене!". Служиха българският архимандрит от Сливно (Сливен) и свещеникът Петър Драганов от Търново – двамата забележителни с това, че не веднъж са стояли с оръжие в ръка начело на своите въстанали енориаши."[62] След освещаването Амфилохий произнася слово, в което казва: „Мили братя българи! Този ден е благословен и знаменит, гдето сме го чакали от 477 години за Освобождението на милото ни Отечество, дойде! И днеска виждаме преславно чудо: на Плоещкото поле да се служи божествен молебен над знамето на Св. Кирил и Методий, пренесено подарък из Русия от град Самара на първата новосъставена българска войска. Дано Всевишний даде, щото туй свято знаме да се развява от края на Дунава Тесалия до края…!".[63] Това трогва всички, за което главнокомандващият княз Николай Николаевич (той присъства с целия си щаб) му целува ръка и благодари. В популярна гравюра, която показва освещаването на знамето, Амфилохий е изобразен със свещенически дрехи и извършващ обреда.[64] За освещаването на знамето от Амфилохий пише в мемоарите си и Стефан Кисов, командир на III опълченска дружина.[65]

Избран е за свещеник на I опълченска бригада под командването на полк. Ф. М. де Прерадович[66]. Амфилохий върви по бойния път на Предния отряд заедно с опълчението. Той участва в сраженията край Стара и Нова Загора. След отстъплението на руските войски и опълчението свещеникът крепи духа и вярата на опълченците и взема участие и в боевете за вр. Шипка, където остава до края на зимата в защита на заветния хълм. В мигове, когато силите и смелостта на опълченците стигат предела, Амфилохий ги напътства освен с проповеди и с личен пример, както отбелязва в спомените си командирът на I опълченска бригада полк. де Прерадович: „Приют, така да се каже, (в с. Баевци, близо до позициите на Шипка) ми предлага оберсвещеникът на

---

[60] Виж **Приложение № 8**.

[61] **С. Табаков**, *Опит за история на град Сливен*. II том, С., 2002, с. 322.

[62] ***Вестник „Сливенско дело"*** бр. 25 от 28.02.1978 г.

[63] ***Българското опълчение (Участници от Сливенска област в Руско-турската война 1877-1878 г.) – Юбилеен вестник на РИМ - Сливен и ДА – Сливен***, съставители: Мария Кирова и Росица Георгиева (РИМ – Сливен), Ради Радев (ДА – Сливен).

[64] Виж **Приложение № 9**.

[65] ***Освобождението 1878 – Спомени***. Сборник, посветен на 110-годишнината от Освобождението на България 1878, С., 1989, с. 18-19.

[66] **Косев, К., Ст. Дойнов**, *Освободителната война и българската национална революция*. С., 1988, 156.

Българското опълчение архимандрит Амфилофий. […] Амфилохий е 60-годишен старец, но е човек извънредно бодър и възприемчив. Физическият труд и лишенията са за него нищо. Във време на поход ще препаше с широк ремък стройната си юнашка талия, ще възседне коня си и ще язди без да почувства умора […]. Струва ми се, че простите българи го обичат; от интелигентните чух, че бил фанариот.”.[67] От текста на де Прерадович може да се види възхищението на руския офицер към българския духовник, който загърбва църковното служене, за да служи на святата кауза на свободата. От отношението на образованите българи към Амфилохий е видно, че той не принадлежи към Екзархийското ведомство. В края на войната заради своите заслуги Амфилохий е награден с медал с Георгиевска лента.

За него известният сливенски историк и архивист Колю Колев пише: „Животът и дейността на големия патриот и борец за Освобождението на България от османско иго Амфилохий го поставя в редиците на най-забележителните сливенци…”.[68] Изминавайки пътя от Плоещ през Шипка и Стара Загора чак до победния завършек на войната, архимандрит Амфилохий доказва, че родолюбието и съдбините на Отечеството за сливенци стоят преди всичко останало.

VI. **Разузнавачи и водачи на руските войски от Сливен**

Въпреки засиленото турско военно присъствие в града си, сливенци също предприемат действия, които да доведат до по-скорошен край на османската власт – докато турското население бяга от руските войски, някои българи от Сливен намират убежище при тях, бягайки през проходите.[69] Симеон Табаков споменава, че голяма част от тях са водени през проходите от сливенския овчар Курти Стоянов от квартал Клуцохор, брат на войводата Таньо Стоянов, който знае „на пръсти” целия Балкан. Освен извеждането на българи от Сливен, Курти Стоянов изпълнява и поръчения на Панайот Хитов като следи османските войски около Демиркапия, Котел и Осман пазар (дн. гр. Омуртаг).[70] Той е една от многото жертви, които Сливен дава през войната 1877-1878 г.[71]

Един от тайните помощници на четата на Панайот Хитов, който редовно я снабдява с храна, оръжия и информация от Сливен е Хаджи Васил Маринов, брат на Хаджи Киро Табака и чичо на д-р Симеон Табаков. Той също става жертва на турските жестокости в Сливен – убит е на 4. юли 1877 г. заедно с още двама българи.[72]

Наред с изброените сливенци със своята разузнавателна дейност се отличава и Петър Николов Делиминков[73], който събира сведения по маршрута с. Чанаклии (дн. с. Долно Паничарево) - с. Милево - Стара Загора. Тази задача му възлага П. Хитов, от което следва, че войводата работи начело на добре организирана мрежа от събирачи на

---

[67] **Ф. М. де Прерадович**, *Спомени за Руско-турската война 1877-1878*. С., 1977, с. 171.
[68] **Вестник „Сливен днес”** от 21.09.2008 г.
[69] **С. Табаков**, пос. съч., с. 304.
[70] ***„Панайот Хитов и българското националноосвободително движение”***, с. 249.
[71] **С. Табаков**, пос. съч., с. 304.
[72] **С. Табаков**, пос. съч., с. 306.
[73] Виж **Приложение № 10**.

информация за противника.[74] Всички разузнавачи и водачи на руските войски от Сливен служат за категоричен пример, че българите от този град не само не се примиряват с положението си, но и предприемат целенасочени действия за неговата промяна.

VII. Обобщение

Макар и значително по-късно получили своето освобождение в сравнение с българи от други градове и райони, сливенци активно участват в Руско-турската война 1877-1878 г. Въпреки че попадат за дълго в тила на бойните действия, те дават своя принос за крайния изход на войната. Участието на войводата Панайот Хитов е един от малко познатите моменти от дейността му, но тогава той прилага на практика целия революционен опит, натрупан през годините на емиграция и четнически акции. Неговите действия се възприемат като неоценима помощ от руското командване, за което е подпомаган по време на войната и награждаван. Архимандрит Амфилофий Михайлов също се извисява като активен участник във войната. Често пренебрегвайки свещеническите си задължения, той е на предна бойна линия заедно със своите опълченци. Неговият героичен пример несъмнено ги мотивира за извоюване на така мечтаната свобода. Въпреки че мнозинството от разузнавачите, ятаците и водачите на руски войски и български чети по време на войната остават неизвестни, техният подвиг също заслужава признание. С цялостното си участие в Руско-турската война от 1877-1878 г. сливенци доказват, че могат да градят бъдещето на своето Отечество, заради което напълно заслужено могат да бъдат определени като съосвободители на Родината си.

VIII. Резюме

В плановете на руското военно командване град Сливен не е оценен като първостепенна цел за овладяване. От това се възползват османските военни, които гледат на града като важна база за снабдяване и комуникации. Положението на българското население в Сливен през 1877 г. не му позволява да вземе адекватно на възможностите му участие във военни действия срещу Османската империя. Въпреки това, налице са примери, които недвусмислено сочат, че Градът на стоте войводи дава множество самоотвержени борци за свободата на своите народ и Отечество, които са включени в Българското опълчение и участват в решителните сражения по време на войната или получават възможност за самостоятелна изява в подкрепа на руската Дунавска армия, какъвто е случаят с Панайот Хитов. Техният героизъм показва, че Сливен е дал на България безброй имена, които заслужават единствено преклонение и с които можем заслужено да се гордеем.

[74] ***„Панайот Хитов и българското националноосвободително движение”***, с. 249.; Виж **Приложения № 11 и № 12**.

IX. Приложения

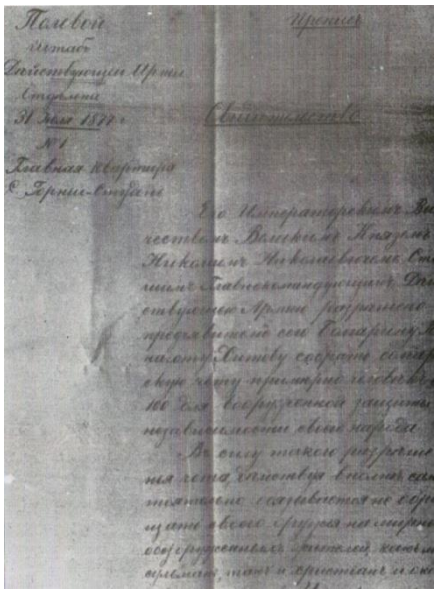
<u>Приложение № 1</u> – Спомени на Ф. М. де Прерадович за П. Хитов (10. юли 1877 г.): „… ние се срещнахме с доста голяма група българи, които поправяха пътя от Хаинкьой в посока към нашите пионери. Българите работеха под наблюдението на своите старшини, а ролята на главен разпоредител изпълняваше известният в летописите на България воевода Панайот (Хитов). Но навярно старейшините нямаха достатъчно нравствено влияние върху своите съграждани, тъй като руското началство се беше разпоредило да им дадат помощ казаци. […] След малко приближи към мене, като чаткаше със сабя в желязна кания, набит и широкоплещест българин с огромни мустаци и се представи: „Войвода Панайот!”. […] В лицето му нямаше нищо забележително, нищо, което да свидетелства за неговите военни дарби и заслуги.”[75]

<u>Приложение № 2</u> – Писмо на Панайот Хитов от Елена до Григор Начович в Търново от 16. юли 1877 г. : „Елена, юлия 16, год. 1877

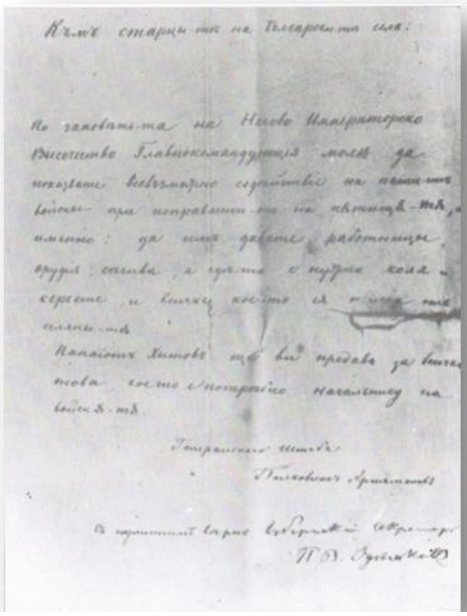
Драгий ми г. Начович,

Аз писах на г. (Николай) Артамонов подробно, но моля те извини ме пред него, защото не мога да пиша ясно, но ти ще му го прочетеш и разтълкуваш и моля те, поздрави г. полковника Бобрикова, нека се старай за четите. Дано се издейст[в]ува да се образуват чети. И населението тука е решено да приеме оръжия против неприятеля [з]ер и сами са се уверили, че може да ги сполучи ловче[н]ската пропаст.

Ваш почтувател Панайот Хитов.[76]

<u>Приложение № 3</u> – Свидетелство, издадено от щаба на руската армия от 31. юли 1877 г., с което се разрешава на П. Хитов да сформира чета от 100 души.

<u>Приложение № 4</u> – Обръщение на полк. Артамонов към старейшините в българските села да оказват съдействие на руските войски и на П. Хитов.

[75] **Ф. М. де Прерадович**, *Спомени за Руско-турската война 1877-1878*., С., 1977, с. 27-28.

[76] **Георгиева, Ц., Д. Цанев**, *Документи за историята на българския народ XV-XIX век*. С., 1986, с. 163.

<u>Приложение № 5</u> - Марин Димитров (1842-1925) - участник в четата на Стоил войвода (1876 г.) и в четата на П. Хитов през Руско-турската война 1877-1878 г.

<u>Приложение № 6</u> - Панайот Бонев - участник в четата на П. Хитов по време на Руско-турската война.

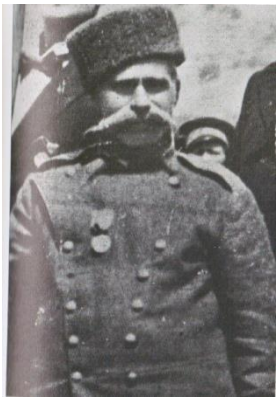
<u>Приложение № 7</u> – Орден „Св. Станислав” – III степен с мечове, с който е награден П. Хитов за особени заслуги по време на Руско-турската война 1877-1878 г.

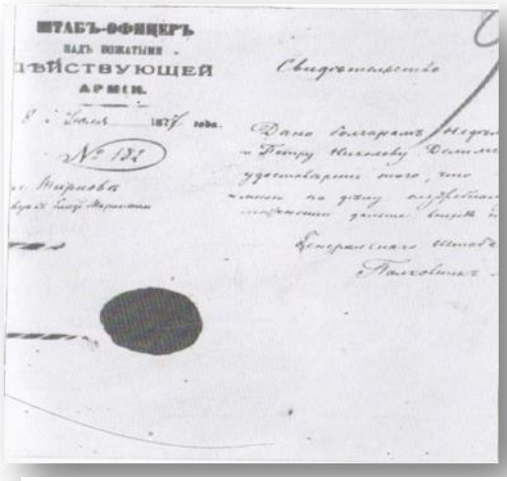
<u>Приложение № 8</u> - Архимандрит Амфилохий Михайлов Хаджимаринов

<u>Приложение № 9</u> - Гравюра във вестник „Всемирная илюстрация” за освещаването на Самарското знаме, на която на преден план се вижда Амфилохий.

<u>Приложение № 10</u> - Петър Н. Делиминков от Сливен - разузнавач по време на Руско-турската война и сътрудник на Панайот Хитов.

<u>Приложение № 11</u> - Свидетелство, издадено на Петър Делиминков от Щаба на руската армия, за успешно изпълнена разузнавателна задача.

<u>Приложение № 12</u> - Поборници от Сливен - 1902 г. Сред тях са П. Хитов и Петър Делиминков.

X. Справочен апарат:

1. **Богданов, Ив**., *Епопея от подвизи и слава* (Исторически очерк за Освободителната война). София, 1978.
2. ***Българското опълчение (Участници от Сливенска област в Руско-турската война 1877-1878 г.) – Юбилеен вестник на РИМ - Сливен и ДА – Сливен***, съставители: Мария Кирова и Росица Георгиева (РИМ – Сливен), Ради Радев (ДА – Сливен).
3. ***Вестник „Сливен днес”***.
4. ***Вестник „Сливенско дело”***.
5. **Георгиев, Г.**, *Освободителната война 1877-1878*. (Енциклопедичен речник), София, 1986.
6. **Георгиева, Цв., Д. Цанев**, *Документи за историята на българския народ XV-XIX век*. София, 1986.
7. **Де Прерадович, Ф. М.** *Спомени за Руско-турската война 1877-1878*., София, 1977.
8. ***История на Българите – т. V (Военна история)***, София, 2007.
9. ***История на България – т. VI (Българско възраждане 1856-1878)***, издание на БАН, София, 1987.
10. **Косев, К.**, *Панайот Хитов. Живот и революционна дейност*. София, 2017.
11. **Косев, К., Ст. Дойнов**. *Освободителната война 1877-1878 и българската национална революция*., София, 1988.
12. **Маринов, М., Хр. Узунов и колектив**, *Руско-турската освободителна война 1877-1878*. София, 1977.
13. ***Материали по история на сливенски окръг.*** I том, Сливен, 1982.
14. ***Освобождението 1878 – Спомени*** (Сборник, посветен на 110-годишнината от Освобождението на България 1878)., София, 1989.
15. ***Панайот Хитов и Българското националноосвободително движение*** (Сборник с материали от Национална научна конференция, проведена в Сливен на 31 октомври и 1 ноември 2002), Сливен, 2005.
16. ***Сборник „Незабравим подвиг – някои аспекти на Руско-турската война 1877-1878 и освобождението на България”*** (издание на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”), Велико Търново, 1980.
17. **Табаков, С.**, *Опит за история на град Сливен*. II том, София, 2002.
18. **Тодев Ил.**, *Кой кой е сред българите XV-XIX в.*, София, 2000.
19. **Тончев, Т.**, *Свободата на България*, София, 1977.
20. **Хитов, П.**, *Как станах хайдутин*. София, 1982.
21. **Ялъмов Б.**, *Панайот Хитов 1830-1918*. София, 1980.